

Kapitola 7

Spojené státy americké v české zahraniční politice

Jakub El-Ahmadih

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Spojené státy americké jsou dlouhodobě považovány za klíčového partnera a spojence České republiky na mezinárodní scéně. Vzájemné vztahy, kterým byly položeny silné základy v době prezidentství Václava Havla, jsou postaveny na třech pilířích. Ty se v dlouhodobém horizontu příliš nemění, přičemž hlavní roli v systému vzájemných vztahů hraje spolupráce v oblasti ekonomické, obranné a bezpečnostní a společných hodnot a lidských práv. Po důstojných oslavách 25. výročí sametové revoluce v listopadu 2014, které vyvrcholily slavnostním odhalením busty V. Havla v prostorách amerického Kongresu doprovázeným prohlášeními premiéra Bohuslava Sobotky a předsedy Poslanecké sněmovny PČR Jana Hamáčka o důležitosti odkazu Václava Havla, by se možná dalo očekávat, že rok 2015 bude pro česko-americké vztahy rokem obnovy lidskoprávní agendy a společných postojů ke klíčovému událostem na mezinárodní scéně. Tato očekávání byla ovšem veskrze lichá.

Rok 2015 byl ve vzájemných vztazích charakterizován nejen udržováním většiny společných iniciativ a zájmů, ale také několika citelnými otřesy způsobenými silící dvojkolejností postojů české zahraniční politiky, jež začala být viditelná již v předcházejících letech. Rok 2015 byl tak na jedné straně důkazem, že některé oblasti vzájemné spolupráce mají pevný základ a fungují více méně setrvačně, na druhé straně se ale ukázalo, že odklon od atlantismu a příklon k Rusku je v některých kruzích české politické scény silnější, než se očekávalo. Setrvačnost fungujících společných projektů a iniciativ v kombinaci s malým množstvím nových témat s sebou nicméně přináší také pomalé vyprazdňování vzájemných vztahů, které se vzhledem k existenci rušivých elementů může v dlouhodobém horizontu na vzájemné spolupráci negativně projevit.

V kontextu politické situace v Evropě, jež byla v roce 2015 charakterizována zejména zvýšeným napětím ve vztazích Ruska a EU a polarizací společnosti v souvis-

losti s migrační krizí, došlo i k větší polarizaci na české politické scéně, čímž byla do jisté míry potvrzena určitá dvojkolejnost a nečitelnost české zahraniční politiky vůči Spojeným státům. Na jedné straně to byla poměrně vysoká aktivita a silný vzájemný kontakt iniciovaný zejména na vládní úrovni, na druhé straně je to nevyzpytatelná a silně proruská rétorika prezidenta Zemana, jehož plíživě protiamerické postoje vyvrcholily prohlášením, že velvyslanec Spojených států amerických Andrew Schapiro má dveře na Hrad zavřené.¹ Protiváhou Zemanova postoje vůči USA byl v roce 2015 zejména premiér B. Sobotka, který kromě návštěvy ve Washingtonu, D.C., také opakovaně zdůraznil důležitost transatlantických vztahů pro Českou republiku a prohlášení o zavřených dveřích na Hradě označil za neadekvátní.²

Vzhledem k absenci velkých volebních klání ať už na české, nebo americké politické scéně nebylo v roce 2015 příliš mnoho možností zaznamenat silná zahraničně-politicky orientovaná prohlášení, která jsou často charakteristická právě pro volební léta. Na české politické scéně přesto vyvolala negativní ohlasy některá prohlášení prezidenta Baracka Obamy v souvislosti s tématem migrace, zejména pak výrok, kterým Obama podpořil imigrační politiku německé kancléřky Angely Merkelové, a dále prohlášení, v němž označil kvóty pro přerozdělování migrantů do jednotlivých států EU za spravedlivé.³ Ač tato prohlášení, stejně jako jejich následná kritika, měla na obou stranách spíše vnitropolitický význam, lze na nich dobře poukázat na postup určitého ideového rozkolu, který se v roce 2015 prolínal některými tématy vzájemných vztahů ve větší míře než v předchozích letech. Zmíněná prohlášení a vymezování se vůči výrokům prezidenta Obamy spolu s některými negativními reakcemi na průjezd amerického vojenského konvoje přes naše území poukazují také na potenciální nárůst antipatie vůči Spojeným státům mezi českou veřejností, která pravděpodobně souvisí i se všeobecným úpadkem hodnot spojených s osobností V. Havla v české společnosti.

I přes zmiňované otřesy a mírně sestupné tendence ve vzájemných vztazích jsou ale Spojené státy stále považovány za klíčového partnera v celé řadě oblastí spolupráce a dá se očekávat, že si tuto pozici ještě nějakou dobu zachovají, nedejde-li k zásadní obměně na politické scéně jedné či druhé strany. Na vládní úrovni byla stabilní pozice Spojených států v hledáčku české zahraniční politiky potvrzena schválením *Koncepce zahraniční politiky ČR* v červenci 2015, která USA označuje za hlavního garanta euroatlantické bezpečnosti. Za prioritu vzájemných vztahů považuje Koncepce vědu a výzkum, obrannou, ekonomickou a lidskoprávní politiku, přičemž se hlásí k podpoře liberalizace obchodu mezi Evropskou unií a Spojenými státy a k prohlubování spolupráce EU–USA i v dalších klíčových oblastech vzájemných vztahů, jako jsou environmentální otázky, boj proti terorismu a další.⁴

Dalšími aspekty Koncepce, které mají přímou souvislost se vztahem ke Spojeným státům, jsou zejména důraz na transatlantický rozměr bezpečnostní politiky a také deklarovaná podpora prosazování lidských práv v zahraniční politice. Koncepce zdůrazňuje důležitost kolektivní obrany v rámci NATO pro zajištění bezpečnosti České republiky a zdůrazňuje ji závazkem zvýšit do roku 2020 výdaje na obranu na úroveň 1,4 % HDP a i dále výdaje zvyšovat. Oblast lidských práv je pak označena za základní cíl české zahraniční politiky, což naznačuje, že i přes jistý odklon od těchto hodnot ze strany některých státních představitelů a politiků, se ČR oficiálně k těmto hodno-

tám stále hlásí. Úspěšné naplňování výše zmíněných cílů je pak potenciálním příslibem k udržení velmi dobrých vztahů s USA za předpokladu, že se podaří omezit výskyt v posledních letech čtenějších sporných bodů.

Závěrem této části je nicméně nutné zdůraznit, že v drtivě většině případů a odvětví jsou vztahy mezi Českou republikou a Spojenými státy bezkonfliktní a přítomnost kontroverzních témat je velmi sporadická. Vzájemné vztahy tedy postupují spíše v modu setrvačnosti. V politické rovině je ale třeba upozornit na některé třecí plochy, které i vzhledem ke kontextu vývoje v Evropě mohou v budoucnu vzájemné vztahy vychýlit významněji, než tomu bylo doposud.

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ V ČESKÉ ZAHRAJNÍ POLITICE: UDÁLOSTI A AGENDA

Největší veřejnou pozornost získaly v roce 2015 otřesy ve vzájemných vztazích, které se odehrály na politické úrovni. Již zmíněný výrok prezidenta Zemana, že americký velvyslanec Schapiro má na Hrad dveře zavřené, byl ovšem pouze vyvrcholením eskalujícího napětí mezi americkou stranou a českým prezidentem a jeho okolím. Zemanův příklon k Rusku a nenápadné podkopávání jednoty transatlantické spolupráce, zejména ve vztahu ke krizi na Ukrajině, byli Američanům trnem v oku již v průběhu roku 2014. Vzhledem ke skutečnosti, že ani česká vláda se vůči postupu prezidenta do té doby nijak jednoznačně nevymezila, panovala v amerických diplomatických kruzích silná nejistota ohledně skutečného českého postoje. Pomyslnou rozbuškou se nakonec stala chystaná Zemanova návštěva na vojenské přehlídce pořádané ruským prezidentem Vladimírem Putinem, kterou odmítli navštívit téměř všichni západní státníci. Neutěšenou situaci ohledně vztahu českého prezidenta a americké reprezentace nejvíce podtrhla Zemanova návštěva v USA na počátku března, kdy se s prezidentem nesetkal žádný americký vládní představitel. Zeman navíc v rámci svého vystoupení na půdě AIPAC (viz níže) jednal s izraelským premiérem Benjaminem Netanjahuem, který byl v USA na pozvání republikánské opozice, a to k poměrně k velké nevoli Obamovy administrativy. Není přitom bez zajímavosti, že americká strana údajně zvažovala mnohem tvrdší diplomatický protest než jen kritiku ústy velvyslance, když dle informací, které unikly do médií, si Obamova administrativa pohrávala s myšlenkou, že do Prahy zavítá ministr zahraničních věcí John Kerry právě v době, kdy bude Zeman přednášet na konferenci AIPAC ve Washingtonu, D.C. Američané se nakonec spokojili s mírnější formou protestu, která pro americkou stranu nakonec přinesla ovoce, když český prezident podlehl všeobecnému tlaku a do Moskvy sice odcestoval, ale vojenské přehlídce se nezúčastnil.

Jak již bylo zmíněno výše, rok 2015 byl mj. také charakteristický častým kontaktem českých a amerických představitelů. Seznam důležitých setkání na vysoké úrovni můžeme zahájit návštěvou prezidenta Zemana ve Spojených státech (1.–2. března). Prezident se ovšem nesetkal s žádným z významných amerických představitelů a jeho návštěva vyvrcholila proslovem na konferenci proizraelské lobbyistické organizace AIPAC a setkáním s izraelským ministerským předsedou Netanjahuem.

Na konci března (22.–29. března) navštívil USA ministr zemědělství Marian Jurečka doprovázený českými podnikateli a zástupci Potravinářské komory. Kromě jednání s náměstkyní amerického ministra zemědělství Alexis Taylorovou o Transatlantickém obchodním a investičním partnerství (TTIP) navštívila delegace také státy Virginie, Arkansas a Texas, kde se věnovala navazování odborných a obchodních vztahů.

O necelý měsíc později (13.–20. dubna) navštívil USA ministr financí Andrej Babiš. Kromě setkání s významnými americkými investory v ČR, jednal A. Babiš během slavnostního oběda s Madeleine Albrightovou a také s předsedou Rady ekonomických poradců Bílého domu Jasonem Furmanem a náměstkyní ministra zahraničních věcí Victorií Nulandovou. Na závěr své návštěvy v USA se český ministr financí zúčastnil jarního zasedání Mezinárodního měnového fondu.

Další cestu do Spojených států podnikl v roce 2015 ministr průmyslu a obchodu Jan Mládek (12.–15. května) v doprovodu představitelů podnikatelské sféry převážně z odvětví letectví. S představiteli americké administrativy jednal o dalším rozvoji vzájemné hospodářské spolupráce a transatlantických vztazích. Vystoupil na prestižní Atlantické radě a jednal s představiteli Světové banky. Ministr se také setkal s hlavním vyjednávačem Spojených států pro TTIP Danielem Mullaneyem, se kterým hovořil o aktuálním stavu rozhovorů, a s představiteli amerického ministerstva energetiky, se kterými diskutoval o možnostech budoucí spolupráce.

V téže době (12.–16. května) navštívila Washington, D.C., také delegace Výboru pro evropské záležitosti vedená předsedou Poslanecké sněmovny J. Hamáčkem. Hamáček se setkal s několika představiteli Kongresu, bývalým velvyslancem v Praze Normanem Eisenem a představiteli významných amerických výzkumných institucí a think tanků.

Dne 18. června navštívila Českou republiku náměstkyně ministra zahraničních věcí USA Victoria Nulandová, která v Praze jednala s Andrejem Babišem a Lubomírem Zaorálkem a setkala se také se zahraničněpolitickým poradcem prezidenta Hynkem Kmoníčkem. Hlavními diskusními tématy byla bezpečnost v Evropě, zejména otázka vztahů s Ruskem a podpory Ukrajiny, jakož i TTIP.

Na konci září (26.–29. září) zavítal do USA opět prezident Zeman, který promluvil na půdě Valného shromáždění OSN. Ve svém projevu Zeman hovořil zejména o teroristické hrozbě a vyzýval k mezinárodnímu úsilí k její likvidaci. V téže době (28.–29. září) přijel na pozvání prezidenta Obamy do USA také premiér B. Sobotka a ministr zahraničních věcí L. Zaorálek, aby se zde zúčastnili dvou mezinárodních summitů věnovaných boji s tzv. Islámským státem. Oba čeští představitelé se v rámci svých aktivit v USA setkali také s americkým viceprezidentem Joe Bidenem, který ocenil aktivní politiku České republiky v boji proti terorismu, zejména dodávky munice, které ČR poskytla kurckým milicím a irácké armádě. Ministr Zaorálek následně pokračoval na pracovní návštěvu do Washingtonu, D.C. (1.–3. října), kde bylo hlavním bodem jeho programu jednání o možnostech prohloubení ekonomické spolupráce a rozšíření investičních příležitostí, které ministr vedl s předsedou Rady ekonomických poradců prezidenta USA.⁵

Bezpečnostní vztahy

Spolupráce v oblasti bezpečnosti pokračovala stejně jako v předchozích letech zejména na úrovni společných vojenských cvičení nebo v rámci projektů organizovaných americkou stranou. Mezi léty prověřené a úspěšné projekty můžeme zařadit českou participaci na americké iniciativě *State Partnership Program*,⁶ která spojuje Národní gardy amerických států s ozbrojenými složkami partnerských zemí po celém světě. V roce 2015 navázaly české ozbrojené složky na téměř čtvrt století dlouhou spolupráci s Národními gardami Texasu a Nebrasky formou několika cvičení a školení. Zaměření jednotlivých cvičení zahrnovalo výměnu průzkumných taktik a technik včetně zajištění komunikací, jakož i plánování letecké logistiky, a kybernetickou bezpečnost, přičemž právě kybernetická bezpečnost je do budoucna oblastí, kde se očekává největší prohloubení vzájemné spolupráce.

Jednou z veřejně nejdiskutovanějších událostí, která vyvolala určitou míru politizace a polarizace ve vzájemných vztazích, byl průjezd amerického vojenského konvoje přes české území v rámci operace *Dragoon Ride* mezi 29. 3. a 1. 4. 2015. Ač se dle vyjádření českých představitelů jednalo o standardní součást aliančního vojenského cvičení *Atlantic Resolve*, bylo vzhledem k bezpečnostní situaci v Evropě jasné, že se v kontextu ruského postupu na východní Ukrajině jedná o jistou demonstraci síly a soudržnosti východního křídla Severoatlantické aliance. Před samotným průjezdem amerického konvoje se očekávaly rozporuplné reakce veřejnosti, ale výsledkem byly několikatisícové davy vítající americký konvoj na různých místech jeho trasy.⁷ Jistě není třeba význam vítání příliš přeceňovat, neboť se z velké části pravděpodobně jednalo spíše o zájem o moderní vojenskou techniku, významný je nicméně zejména fakt, že se nepotvrdily očekávané projevy protiamerických postojů, neboť až na několik málo drobných akcí se celý průjezd obešel bez incidentů. Velká mediální pozornost a diskuse, jež průjezdu konvoje předcházely, ale poukazují na to, že podobné nálady ve společnosti zřejmě existují, ač se při dané události naplno neprojevily veřejně.

Projekt vojenské spolupráce a společných cvičení *Atlantic Resolve*, v jehož rámci došlo k průjezdu amerického vojenského konvoje, byl hlavním pilířem vojenské spolupráce České republiky a Spojených států v roce 2015. Na tento dlouhodobý program amerických ozbrojených sil uvolnil v roce 2014 americký Kongres 1 mld. USD,⁸ což bylo reakcí na zhoršující se bezpečnost v Evropě po ruské anexi Krymu a s tím související potřebu zvýšit americkou vojenskou aktivitu v rámci NATO v Evropě. V roce 2015 tedy došlo k zintenzivnění společného výcviku aliančních jednotek, který standardně probíhá již několik let. Celkem se naše ozbrojené síly zúčastnily sedmi vojenských cvičení různého zaměření. Na českém území se odehrálo např. tradiční taktické letecké cvičení *Ample Strike* na základně v Náměšti nad Oslavou.

V září 2015 byl také uveden do života další projekt společných vojenských aktivit v rámci NATO, když bylo otevřeno Mnohonárodní středisko leteckého výcviku ve Vyškově. Cílem projektu, který byl schválen jako iniciativa české strany na summitu NATO v Chicagu v roce 2012, je zejména poskytování všeobecného výcviku a organizace speciálních výcvikových programů pro letecké i pozemní jednotky. Primárními účastníky programu budou kromě České republiky také Chorvatsko, Maďarsko a Slo-

vensko, přičemž bude využíváno hlavně stávajících výcvikových kapacit a středisko bude k dispozici rovněž dalším partnerským státům. Je ovšem důležité vyzdvihnout, že ač USA nejsou přímým účastníkem projektu, nebyla by realizace střediska bez jejich podpory možná. Úspěšným uvedením střediska do provozu došlo k naplnění několikileté snahy o vytvoření virtuálního výcvikového střediska vysoké kvality, kde lze očekávat velký zájem o využití nejen ze strany aliančních partnerů.

Česká republika se také v roce 2015 zapojila do amerických bezpečnostních aktivit v rámci boje proti terorismu na Blízkém východě, konkrétně se jednalo o pravidelné dodávky munice irácké armádě a kurdským milicím. Kromě darované munice, která byla do Iráku odeslána v několika várkách a byla distribuována prostřednictvím americké strany, zaměřily do Iráku desítky renovovaných tanků T-72 v rámci velké dodávky zbraní pro iráckou vládu.⁹ Za aktivní přístup k boji proti Islámského státu a dodávky zbraní a munice ocenil Českou republiku také americký viceprezident J. Biden během návštěvy premiéra Sobotky ve Spojených státech na konci září. Vzhledem k pokračující neutěšené situaci v blízkovýchodním jednání bude program dodávek zbraní a munice pokračovat i v roce 2016, přestože měl být původně ukončen poslední dodávkou v listopadu 2015.

Závěrem lze říci, že rok 2015 nepřinesl v oblasti bezpečnostní spolupráce žádné zásadní novinky. Docházelo spíše k postupnému realizování a naplňování dřívějších závazků a programů a obecně se projevovala větší aktivita v rámci spolupráce NATO v souvislosti s krizí na Ukrajině. Druhým velkým tématem, do kterého se Spojené státy snažily zapojit co nejvíce svých aliančních spojenců, byl boj proti Islámskému státu a terorismu. V této souvislosti přinesl rok 2015 jednání o prodloužení mise NATO v Afghánistánu, neboť se ukázala neudržitelnost původně plánovaného opuštění Afghánistánu již v roce 2016. Stejně tak bylo dosaženo dohody ohledně zdvojnásobení Sil rychlé reakce a zřízení dvou nových základů na východním okraji Aliance, na kterém se dohodli ministři obrany NATO na svém říjnovém jednání v Bruselu.

Ekonomické a obchodní vztahy

Na úrovni ekonomických a obchodních vztahů došlo v roce 2015 k dalšímu výraznému růstu českého exportu do USA a Spojené státy se zároveň zařadily mezi největší investory v České republice. Politický rozměr ekonomické spolupráce se na bilaterální úrovni nikterak neprohloubil, neboť se neobjevilo žádné velké společné téma, jakým byl v minulosti např. tendr na dostavbu Temelína, který byl ale v roce 2014 zrušen. To ale nic nemění na tom, že Spojené státy jsou pro Českou republiku stále důležitým ekonomickým a obchodním partnerem a největším mimounijním trhem pro český export. V roce 2015 se aktivity politiků a pozornost veřejnosti v této oblasti soustředily převážně na vyjednávání *Transatlantické dohody o obchodu a investicích* (TTIP), které ale nezaznamenalo natolik zásadní posun, aby bylo možné dohodu uzavřít, a naplňují se tak obavy o další budoucnost TTIP i s ohledem na očekávanou změnu v Bílém domě na počátku roku 2017.¹⁰

V *Koncepci zahraniční politiky ČR* se uvádí, že Česká republika bude „podporovat liberalizaci obchodu mezi EU a USA, podmíněnou zachováním evropských sociálních,

environmentálních a spotřebitelských standardů včetně standardů v oblasti bezpečnosti potravin“,¹¹ čímž jsou vyjmenovány klíčové sporné body v rámci zdlouhavého procesu vyjednávání o TTIP. Na české straně je agenda související s TTIP v dikci Ministerstva průmyslu a obchodu ČR, které v roce 2015 uspořádalo 25 akcí s tematikou TTIP a snaží se veřejnost efektivně informovat o dopadech případného uzavření dohody. Stejnou úlohu plní také Velvyslanectví Spojených států v Praze, jež prostřednictvím veřejných debat a přednášek za uzavření dohody aktivně lobbuje. V roce 2015 proběhla celkem čtyři kola vyjednávání o TTIP, ale i přes optimistická vyjádření jejich účastníků zůstává mezi jednajícími stranami celá řada sporných bodů. Zejména se jedná o oblasti zemědělství, kde Evropská unie usiluje o nalezení řešení překážek v netarifní oblasti, jimž čelí evropské zemědělské produkty, a energetiky, kterou chce EU na rozdíl od USA zařadit jako samostatnou kapitolu.¹² Naplňují se tak obavy, že uzavření dohody je stále ještě v nedohlednu, a to obzvláště vzhledem k časovému presu v souvislosti s blížící se výměnou prezidentů v Bílém domě.

Významnou událostí byla z hlediska ekonomických a obchodních příležitostí konference o leteckém průmyslu, kterou 13. května uspořádala ve Washingtonu, D.C., česká ambasáda ve spolupráci s agenturou CzechInvest. Konference představila potenciálním americkým obchodním partnerům možnosti českého leteckého průmyslu. Prezentovali se zde jak české společnosti z oblasti leteckého průmyslu, tak američtí investoři v tomto oboru v České republice. Tímto způsobem konference zprostředkovala přímý kontakt mezi zástupci jednotlivých společností z obou zemí. V roce 2015 také zaznamenala problémy plánovaná dodávka českých tramvají, která měla být součástí projektu obnovy tramvajové dopravy v hlavním městě USA. Projekt měl totiž v první polovině roku 2015 závažné problémy čistě na americké straně, které se nakonec ale podařilo vyřešit a české tramvaje na počátku roku 2016 skutečně vyjely do ulic Washingtonu, D.C., a navázaly tak na úspěšnou tradici českých hromadných dopravních prostředků ve Spojených státech.

Tabulka 1:
Obchodní výměna s USA v roce 2015 (v mld. USD)¹³

Vývoz	3,75
Dovoz	3,33
Obrat	7,08
Obchodní bilance	0,42

Jak již bylo zmíněno výše, i přes malé množství vyloženě nových témat v rámci ekonomické spolupráce, byly i v roce 2015 USA z hlediska ekonomické bilance významným investorem a obchodním partnerem. Český export do Spojených států stoupl meziročně o více než 13 % a překročil hranici 90 mld. Kč, čímž se za posledních 5 let více než zdvojnásobil. Podíl amerického trhu na českém exportu činil 2,4 %, což je více než export jak do Ruska, tak do Číny. Zvýšený podíl vývozu zaznamenaly v roce 2015 zejména pneumatiky, léky a mikroskopy, výhledově se ale očekává velká

poptávka také v oblasti IT či v ekologických technologiích nebo kosmickém a leteckém průmyslu. Američané rovněž v roce 2015 posílili svou roli významného investora na našem území, když se stali největším investorem v ČR, pokud počítáme investice, které se k nám dostanou prostřednictvím agentury CzechInvest.

Lidská práva, kulturní diplomacie a další agenda

Oblast společných hodnot a lidských práv postavená na odkazu politiky V. Havla je dlouhodobě jedním z hlavních pilířů vzájemných vztahů, a ačkoliv v politické rovině můžeme na české straně sledovat mírný odklon od tohoto přístupu, politické konflikty neměly ani v roce 2015 negativní dopad na projekty a iniciativy, které v rámci česko-americké spolupráce běží již několik let. Na udržování spolupráce na úrovni společných hodnot se významným způsobem podílí také Velvyslanectví Spojených států v Praze podporou konkrétních projektů a participací na udržování odkazu Václava Havla. Mezi tradiční projekty s tematikou lidských práv, jež americké zastoupení v ČR podporuje, patří festival Prague Pride, projekty organizace Forum 2000 a projekty související s romskou problematikou a lepší integrací Romů do společnosti.¹⁴

Co se týče společných projektů, v roce 2015 úspěšně pokračoval program stipendií Václava Havla zaměřený na pomoc studentům, kterým politické okolnosti znemožňují studium. V uplynulém roce pocházeli podpoření studenti převážně z Ukrajiny. Pokračoval také stipendijní program *Václav Havel Journalism Fellowship* při Rádiu Svobodná Evropa, který je zaměřen na mladé novináře ze zemí, kde chybí nebo je omezena svoboda médií. Česká republika také participuje na programu americké vlády nazvaném Partnerství pro otevřené vládnutí, který se zaměřuje na posílení otevřenosti, transparentnosti, boje proti korupci a občanské angažovanosti. Konkrétní závazky plynoucí z účasti v programu jsou uvedeny v Akčním plánu České republiky *Partnerství pro otevřené vládnutí na období let 2014 až 2016*, jehož obsah byl promítnut také do vládního *Akčního plánu boje s korupcí na rok 2015* a dalších programových dokumentů. Událostí, která stojí za zmínku, je vydání Kevina Dahlgrena k trestnímu stíhání do České republiky pro podezření ze spáchání čtyřnásobné vraždy.¹⁵ Vzhledem k tomu, že Spojené státy své občany vydávají do ciziny jen výjimečně, je tato událost důkazem toho, že Spojené státy považují Českou republiku za plnohodnotný právní stát ohlížející se na lidská práva a dodržující zásady spravedlivého procesu.

Významnou oblastí vzájemné spolupráce se v roce 2015 stala věda a výzkum. Smlouva o spolupráci v oblasti výzkumu a vývoje nanotechnologií byla podepsána mezi americkým The Nonwovens Institute při Univerzitě v Severní Karolině a Ústavem pro nanomateriály, pokročilé technologie a inovace Technické univerzity v Liberci. Na podpis smlouvy navázala konference ke zmiňované tematice nazvaná „NART 2015 – Nanofibers, their Applications and Related Technologies“. Očekává se, že spolupráce na úrovni výzkumu a vývoje přinese nové obchodní příležitosti v této oblasti.

Na spolupráci v oblasti vědy a výzkumu byla zaměřena také technologická mise organizovaná agenturou CzechInvest, která měla za cíl představit ČR jako rychle se rozvíjející základnu vědeckého výzkumu se schopnostmi spolupracovat na výzkumu a vývoji na té nejvyšší úrovni. Mise zprostředkovala setkání zástupců českých vědec-

kých institucí a předních amerických univerzit a výzkumných center. Hlavní témata diskusí a jednání se týkala zejména oblasti IT, kybernetické bezpečnosti, lékařského výzkumu a nanotechnologií. Česká strana hodnotila misi jako velmi úspěšnou, a tak česká ambasáda a agentura CzechInvest uspořádaly ve dnech 2.–4. listopadu návštěvu českých odborníků na robotiku ve Washingtonu, D.C., a okolí. Mise se zúčastnili zástupci předních českých institucí věnujících se výzkumu v oblasti kybernetiky a robotiky a vedl ji profesor Vladimír Mařík, ředitel Českého institutu informatiky, robotiky a kybernetiky při ČVUT. Čeští zástupci se setkali se svými protějšky z výzkumných institucí a univerzit (např. Johns Hopkins University nebo University of Maryland), se kterými diskutovali o možnostech vzájemné spolupráce a získali informace o možnostech financování společných projektů.

Technologické pozadí měla také návštěva předsedy Českého telekomunikačního úřadu ve Washingtonu, kde se mezi 1. a 3. prosincem zúčastnil pobytu telekomunikačních regulátorů a internetových policymakerů zemí V-4. Delegace se setkala se zástupci federálních úřadů a soukromých firem v oboru telekomunikací. Hlavním tématem byla tzv. *Net Neutrality*, dále se probírala také ochrana před patentovými trolly a diskutovalo se i o možnostech vzájemné spolupráce.

Jako bohaté lze označit vztahy České republiky a USA v oblasti kulturní diplomacie. V České republice přispívá k vzájemné kulturní výměně zejména Velvyslanectví Spojených států v Praze organizací a podporou celé řady kulturních a vzdělávacích akcí. Američané takto podpořili několik desítek projektů, z nichž jako příklad můžeme jmenovat Allen Ginsberg Memorial Freedom Festival organizovaný Fakultou sociálních věd UK nebo podporu amerických umělců na jazzovém festivalu Mladí Ladí Jazz. Za oceánem vykonává důležité aktivity v souvislosti s kulturní diplomacií české diplomatické zastoupení ve Spojených státech. Mezi významné akce uspořádané českou ambasádou ve Washingtonu, D.C., patřil např. Festival vzájemných inspirací 2015 (*Mutual Inspirations Festival*) o Karlu Čapkově,¹⁶ který zaštitil prezident Obama a který doprovodila výroční výstava o životě a díle tohoto významného českého literáta. České velvyslanectví také oslavilo 25. výročí projevu Václava Havla v Kongresu USA, kterého se v budově Kongresu u Havlovy busty zúčastnili představitelé americké Dolní komory včetně Johna Boehnera a Nancy Pelosiové.

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: IDENTIFIKACE HLAVNÍCH AKTÉRŮ

Jelikož jsou vztahy České republiky a Spojených států vedeny ve velmi široké škále témat a oblastí, je také seznam klíčových aktérů ve vzájemných vztazích poměrně rozsáhlý. V následujícím stručném přehledu vybíráme tedy jen ty v roce 2015 skutečně nejdůležitější. Z pohledu České republiky bylo nejvýznamnějším aktérem vzájemných vztahů Ministerstvo zahraničních věcí ČR a jeho jednotlivé odbory a organizační složky, zejména pak Velvyslanectví ČR ve Washingtonu, D.C.; rovněž konzuláty v dalších amerických městech, které jsou ve vzájemných vztazích nejaktivnějšími hráči. V oblasti ekonomických a obchodních vztahů hrálo důležitou roli Ministerstvo

průmyslu a obchodu ČR, které má v gesci českou účast na jednáních o TTIP a které se spolu s agenturou CzechInvest podílelo na organizaci obchodních misí, jež jsou detailněji popsány výše. Důležitým aktérem pro spolupráci v oblasti obrany a bezpečnosti a také spolupráci v rámci aktivit Severoatlantické aliance je Ministerstvo obrany ČR a Armáda České republiky. Vzhledem k rozšíření spolupráce v oblasti vědy a výzkumu hrály důležitou roli také vědecké a výzkumné instituce, jako např. Ústav pro nanomateriály, pokročilé technologie a inovace Technické univerzity v Liberci, Český institut informatiky, robotiky a kybernetiky při ČVUT a další. Na politické úrovni byl významným negativním aktérem prezident M. Zeman, jehož protiváhu částečně tvořila vláda, ač nedošlo k žádnému zásadnímu vymezení se proti postupu prezidenta. Do vzájemných vztahů se samozřejmě zapojila i celá řada dalších aktérů jako např. Parlament ČR nebo různé státní příspěvkové organizace či vzdělávací instituce.

ČESKÁ ZAHRA NIČNÍ POLITIKA VŮČI USA V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Vzhledem k tomu, že vztahy České republiky a Spojených států byly ve většině oblastí zcela standardizované a plynoucí v udržovacím módu, nevyvolaly v uplynulém roce ani příliš mediální pozornosti. Výjimkou byla samozřejmě vysoce politizovaná témata, která naopak plnila titulní strany médií i na několik týdnů. Nejvýrazněji se do veřejného prostoru promítly sporné body na politické úrovni vzájemných vztahů, zejména pak rozpor mezi prezidentem Zemanem a americkým velvyslancem Schapirem, který byl vlastně celý jednou velkou mediální roztržkou, v níž se jako kultivovanější soupeř projevil právě Schapiro. Velkou a zpočátku rozporuplnou mediální pozornost vzbudil také průjezd amerického vojenského konvoje, ač po skončení celé akce bylo vzhledem k veřejným projevům sympatií nutno konstatovat, že česká veřejnost je Spojeným státům nakloněna více, než se v médiích předjímalo. Periodicky v průběhu celého roku se v médiích objevovaly zprávy související s postupem boje proti terorismu a participace České republiky na spojeneckých aktivitách a stejně tak si pozornost získal i případ vydání Kevina Dahlgrena k soudnímu procesu v České republice. Nutno podotknout, že vzhledem k celé řadě zajímavých a dlouhodobě funkčních rovin spolupráce je tento mediální obraz nepřilíš přesný a o vzájemných vztazích vypovídá značně zavádějícím způsobem, což je ale vzhledem k malému množství kontroverzí logickým výsledkem až na výjimky poklidně plynoucích vzájemných vztahů.

ZÁVĚR

Vztahy mezi Českou republikou a Spojenými státy fungovaly v drtivé většině témat na udržovací úrovni a lze je označit za dlouhodobě standardizované se sklonem k určitému vyprazdňování, a to vzhledem k nedostatku nových nosných témat ve vzájemných vztazích. Jako v předchozích letech byly pilířem vzájemných vztahů hlavně bezpečnost, ekonomika a společné hodnoty a je nutné konstatovat, že ve všech těchto

oblastech probíhala spolupráce po v předchozích letech vyjetých kolejkách. Ekonomické a obchodní vztahy přitom oproti těm politickým zaznamenaly výrazný nárůst. V politické rovině pokračoval trend nečitelnosti českých politických představitelů, zejména potom rozporů mezi postojem prezidenta republiky a postojem vlády. Američané se znepokojením sledovali postupný příklon k Rusku v rétorice prezidenta Zemana a verbální podkopávání spojeneckých aktivit zejména v kontextu krize na Ukrajině.

Celkově lze vyznění české zahraniční politiky vůči Spojeným státům hodnotit jako reaktivní spolupracující přístup bez větší míry politizace a polarizace. Po dlouhém procesu standardizace vzájemných vztahů, se tyto v posledních letech vyznačovaly stabilitou a pragmatičností téměř ve všech oblastech spolupráce. Zjednodušeně řečeno, česko-americké vztahy nebyly doprovázeny nerealistickými očekáváními, jak tomu bylo dříve, a obě strany v zásadě věděly, co mohou od svého partnera v jednotlivých oblastech spolupráce očekávat. Nicméně již zmíněná nečitelnost českého postoje vzhledem k výročkům prezidenta Zemana vedla k několika situacím, na kterých bylo možné vidět prvky ofenzivního postupu a jak politizace, tak polarizace. Obecně lze říci, že silně medializované události (kromě roztržky ještě také průjezd amerického vojenského konvoje) měly tendenci vykazovat určitou míru politizace i polarizace i vzhledem k protichůdným vyjádřením českých politiků napříč politickým spektrem.

Zamyslíme-li se závěrem nad možným budoucím vývojem česko-amerických vztahů, dá se očekávat, že i v příštích letech bude vzájemná spolupráce pokračovat ve vyjetých kolejkách na převážně udržovací úrovni. Další rozvoj lze očekávat v obchodních vztazích. Bude nicméně nutné nalézt nová společná nosná témata, jejichž přítomnost by efektivně zabránila vyprazdňování vzájemných vztahů a která by do budoucna omezila rizika vzniku rozporů podobných těm, jež jsme měli možnost sledovat v roce 2015.

Poznámky

- ¹ Zeman: *Americký velvyslanec Schapiro má dveře na Hrad zavřené*. Lidovky.cz, 5. 4. 2015. On-line: www.lidovky.cz/dvere-na-hrad-ma-zavrene-vratil-zeman-americkemu-velvyslanci-za-jeho-kritiku-1s2-/zpravy-domov.aspx?c=A150405_115033_in_domov_sk.
- ² Česká televize, 6. 4. 2015.
- ³ ČTK, 23. 9. 2015.
- ⁴ MZV ČR: *Koncepce zahraniční politiky ČR*. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/analyzy_a_koncepce/koncepce_zahranicni_politiky_cr.html.
- ⁵ Více k jednotlivým cestám: www.mzv.cz/washington/cz/.
- ⁶ Více o programu *State Partnership Program*: cz.usembassy.gov/cs/nase-vztahy/state-partnership-program/.
- ⁷ *Americký konvoj vítaly podél cest stovky lidí*. Echo24, 29. 3. 2015. On-line: echo24.cz/a/wmAgG/americky-konvoj-vitaly-podel-cest-stovky-lidi.
- ⁸ MO ČR: *Vojenská spolupráce ČR a USA je nedílnou součástí aktivit NATO*, 5. 3. 2015. On-line: www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/vojenska-spoluprace-cr-a-usa-je-nedilnou-soucasti-aktivit-nato--107464/.

⁹ Česká televize, 6. 2. 2015.

¹⁰ Podrobné informace o průběhu jednání o TTIP – BussinesInfo.cz. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/transatlanticka-dohoda-o-obchodu-a-investicich-mez-eu-a-usa-ttip-41079.html#!&chapter=11.

¹¹ *Koncepce zahraniční politiky ČR*, op. cit.

¹² *Transatlantická dohoda o obchodu a investicích mezi EU a USA (TTIP)*. Kapitola 1: Jak šel čas s TTIP. BussinesInfo.cz, 16. 7. 2016. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/transatlanticka-dohoda-o-obchodu-a-investicich-mez-eu-a-usa-ttip-41079.html#!&chapter=11.

¹³ MZV ČR. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/severni_amerika/usa/ekonomika/ekonomicka_charakteristika_zeme.html.

¹⁴ Kompletní seznam podpořených projektů dostupný on-line: cz.usembassy.gov/cs/education-culture-cs/granty-velvyslanectvi-usa/.

¹⁵ Česká televize, 31. 8. 2015.

¹⁶ Více informací o festivalu a jeho dalších ročnících on-line: www.mutualinspirations.org/.

Kapitola 8

Rusko v české zahraniční politice

Lukáš Tichý a Nikita Odintsov

RUSKO V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Česká zahraniční politika ve vztahu k Ruské federaci (RF) byla v roce 2015, stejně jako o rok předtím v roce 2014, nadále ovlivněna napjatou geopolitickou situací mezi Ruskou federací a západními státy a nevyřešeným konfliktem na Ukrajině. Po eskalaci bojů na počátku roku 2015 došlo 12. února v Minsku k uzavření nových dohod, které měly doplnit minský protokol ze září roku 2014. Tyto dohody představovaly plán, jenž měl ke konci roku 2015 vést k vyřešení ozbrojeného konfliktu na východě země. Nicméně ke konci roku 2015 byl pokrok minimální. Sankce uvalené na Rusko, jejichž osud je pevně spojen s plněním dohod, byly tak prodlouženy, což ovšem v České republice nevyvolávalo takové debaty, jak tomu bylo v předcházejícím roce.

Vzhledem k tomuto kontextu lze českou politiku vůči Ruské federaci rozdělit na tři roviny: (1) politicko-bezpečnostní, (2) ekonomickou a (3) domácí. První rovina vychází ze závazků členství ČR v NATO a EU, kde je hlavní prioritou udržet image ČR coby spolehlivého partnera. Vláda přijala politiku, která je vytvářena na úrovni Evropské unie. Dochází tedy vesměs k *adaptaci na vnější politiku*. K *proaktivní zahraniční politice* příliš nedochází s výjimkou aktivit či spíše prohlášení prezidenta Miloše Zemana, jenž za to doma často sklízí kritiku. V této rovině došlo i k přijetí klíčových strategických dokumentů: *Bezpečnostní strategie ČR*, *Koncepce zahraniční politiky ČR*, *Dlouhodobého výhledu pro obranu 2030* a *Koncepce výstavby armády ČR 2025*.

Ve druhé rovině se Česká republika snaží aktivně hájit a prosazovat své ekonomické zájmy v Rusku. Hlavním aktérem je Ministerstvo průmyslu a obchodu (MPO) spolu s ministrem Janem Mládkem (ČSSD). Zde je patrná snaha tuto aktivitu *depolitizovat* a převést z nejvyšší politické úrovně na úroveň spolupráce mezi ruskými a českými regiony a zájmovými sdruženími. V této rovině proto můžeme vysledovat *proaktivní politiku* v rámci ekonomické diplomacie se snahou zachovat obchodní spolupráci s Ruskem a minimalizovat ztráty spojené se sankcemi a hospodářskými problémy v Rusku.